

פרדס השבוע

הרב דוד שושנה שליט"א

פרשת ויצא
יא כסלו תשפ"א

והאבות לצד חניכותם בה' וחשקם באושר עליון קיימו הכל כאומרו (כו,ה) עקב אשר שמע וגו', ואמרו ז"ל (יומא כח,ב) קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין ואת בניו הקים תחתיו להרויח תועלת המצוות ועסק התורה, אבל במקום שהיו רואים תועלת דבר ההצלחה להם כמו שתאמר יעקב כשהרגיש בהצלחתו בנישואי שתי האחיות העלים עין מריוח הנמשך מקיום המצוה הוא כיון שאין לו עונש אם לא יקיימנה כל עוד שלא נתנה תורה, ומה גם אם נאמר שהיו עושים על פי הדיבור כי האבות נביאים היו וה' אמר להם לעשות כן, ודבר זה דומה למה שכתב רמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"ט) כי נביא שאמר לעבור על איסור מאיסורי התורה לפי שעה שומעין לו כאלוהו בהר הכרמל וגו' גם יאמן יעקב שעשה מעשה על פי נבואתו שיכול לישא ב' אחיות לפי שעה לא שיעקר איסור ב' אחיות, ומה גם בזמן שלא היה להם עונש על הדבר אלא הקרבת התועלת אם יקיימו כזכור, גם יהודה על ידי מלאך הורשה לקחת תמר כאומרם ז"ל (בר"פ פ"ד) למה שנמשך ממנה מהאצלת נשמות הקדושות.

וכן כותב הנפש החיים (שער א' פרק כא):

וזהו "ויתהלך חנוך את האלקים" (בראשית ה,כד) "את האלקים התהלך נח" (שם מח,טו) "האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו" (שם מח,טו) שפרוש "אלקים" בעל הכחות כלם היינו שהשיגו עניני הכחות העליונים ותחתונים וחוקות שמים וארץ ומשטרם וסדרי הנהגתם והתקשרותם והרכבתם על ידי כל עניני מעשה האדם ועל פי סדר וענין זה היה כל אחד מהם מתהלך ומתנהג בכל עניניו כפי שראה והשיג התקונים העליונים לפי שורש נשמתו.

לכן כשהשיג יעקב אבינו ע"ה שלפי שורש נשמתו יגרום תקונים גדולים בכחות ועולמות העליונים אם ישא השתי אחיות אלו רחל ולאה והמה יבנו שתיהן את בית ישראל יגע כמה יגיעות ועבודות להשיגם שינשאו לו וכן הענין בעמרם שנשא יוכבד דודתו שיצאו ממנה משה אהרן ומרים.

וכותב המהר"ל (גור אריה בראשית מו,י):

ואפשר לתרץ עוד כי תולדות יעקב שהותר להם לישא אחותם הכל היה ברוח הקודש שהותר להם מפני כי בני יעקב היו עם אחד בפני עצמו הותר להם לישא ביחד כדי שלא יהיו צריכים להיות מתחברים לעם אחר והרי תמצא גבי אדם הראשון שהותר לו לישא את אחותו כדכתיב "אמרתי עולם חסד יבנה" (תהלים פט,ג) ואמרינן (סנהדרין נח,ב) חסד עשה הקב"ה עם קין שהתיר לו אחותו הכא נמי חסד עשה הקב"ה עם קין שהתיר לו אחותו.

הכא נמי חסד עשה הקב"ה עם בני יעקב שהתיר להם כי יעקב עם תולדותיו שוה לאדם ותולדותיו כי שאר האומות אחר שאינם מזרע יעקב נחשבים כאילו אינם ונשאר תולדות יעקב בלבד כי אדם הוליד כלל בני אדם ויעקב הוליד כלל ישראל הנקראים אדם (יבמות סא,א) ואין אומה בעולם נקראים אדם וזולת ישראל וכל העולם נקראים בני אדם וכל ישראל נקראים בני ישראל. לכך היה מותר לשמעון לישא אחותו לבדו כמו שנולדו עם בני אדם כל אחד תאומה כך היה עם בני יעקב נולדים תאומות. והכל היה ברוח הקודש כי יעקב שהיה יודע ברוח הקודש ידע שמותר לשבטים אחותם כמו שהיו יודעים לקיים התורה ברוח הקודש יודעים להתיר ברוח הקודש ואין זה סותר התורה כי נותן התורה אוסר ונותן התורה מתיר כמו שביארנו.

וכן הטעם מה שנשא יעקב שתי אחיות אע"ג שהאבות היו מקיימים את התורה כי כמו שידע יעקב התורה ברוח הקודש כך היה יודע שיש לו לישא שתי אחיות והם הגונים לו להעמיד י"ב שבטים עמודי עולם מב' אחיות ואין זה קשיא אם ידע זה יעקב ברוח הקודש שהרי כל התולדות היו יודעים ברוח הקודש כמו שפירש רש"י אצל "עתה ילוה לי אישי" (לעיל כט,לד) וגם זה היה ברוח הקודש.

ויצו אתם לאמר כה תאמרו ל'אדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה: (וישלה לב,ה)

ומביא רש"י:

דבר אחר, גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי, ותרי"ג מצות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים.

וגם כתוב ביומא (כח,ב):

אמר רב קיים אברהם אבינו כל התורה כולה שנאמר (בראשית כו,ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' א"ל רב שימי בר חייה לרב ואימא שבע מצות הא איכא נמי מילה ואימא שבע מצות ומילה א"ל א"כ מצותי ותורתי למה לי אמר (רב) ואיתימא רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין שנאמר תורתך אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה:

לפי זה צריך להבין איך יעקב אבינו נשא שתי אחיות? נאמרו הרבה תירוצים ונביא חלק מהם.

מתרץ הרמב"ן (בראשית כו,ה):

ויש לשאול אם כן איך הקים יעקב מצבה (להלן כח,יח) ונשא שתי אחיות וכדעת רבותינו (ב"ר עד,יא) ארבע ועמרם נשא דודתו (שמות ו,כ) [...] והנראה אלי מדעת רבותינו שלמד אברהם אבינו התורה כלה ברוח הקדש ועסק בה ובטעמי מצותיה וסודותיה ושמר אותה כולה כמי שאינו מצווה ועושה ושמיירתו אותה היה בארץ בלבד ויעקב בחוצה לארץ נשא האחיות וכן עמרם כי המצות משפט אלהי הארץ הן אף על פי שהוזהרנו בחובת הגוף בכל מקום (קדושין לו) וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה (בספרי דברים פסקא מג) ואני אעירך בו בעזרת השם (ויקרא יח,כה; דברים יא,יח).

וזה הרמב"ן (ויקרא יח,כה):

וזהו מצות יעקב אבינו ולכיל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ (בראשית לה, ב) הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם והטהרו והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ ובזכותה לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחות.

האור החיים (בראשית מט,ג) מתרץ:

וקודם לבה לביאור הכתובים יש לנו לחקור חקירה אחת והיא איך עשה יעקב הפך מה שכתוב בתורה (תצא כא,טו) לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור והוא בכר יוסף בן רחל האהובה אצלו על פני ראובן בן לאה השנואה. וקודם צריך לתת לב אם האבות היה עליהם חיוב קיום כל התורה כי הלא מצינו שיעקב נשא ב' אחיות ואברהם לא מל עד שהיה זקן וכן כמה פרטים. ומעתה מה מקום לקושיא זו שבכר בן האהובה תהיה זו כערלה של אברהם קודם שנצטווה וכנשיאת ב' אחיות ליעקב. וראיתי לרמב"ן (תולדות כו,ה) שנתן טעם ליעקב שנשא ב' אחיות כי לא היה בארץ עד כאן, ואין דבריו חזקים בסמוכות כי מי גילה לו סוד זה שלא היה שומר תורה אלא בארץ אחר שאין הפרש בין הארץ לח"ל באותן פרטי המצות שלא שמרום האבות.

והנכון בעיני הוא כי האבות קבלו התורה משם שקבל מנח שקבל מחנוך שקבל מאדם הראשון. אשר למדה מפי הגבורה דכתיב אז ראה וגו' ויאמר לאדם, (זהר ח"א קצט,א) ושכאמצעותה צוהו לעבוד גן עדן וכמו שפירשתי בפסוק (לעיל ב, טו) לעבדה ולשמרה. אך לא נצטווה אלא על ז' מצות שאם יעבור עליהם יהרג אבל שאר התורה קרוב לשכר אם יעשה ורחוק מן ההפסד אם לא יקיים, וכדרך שיש לנו גם אחר נתינת התורה שיש מצות שאם יעשה אותם האדם יטול שכר ואם לאו אין לו עונש עליהם כמו כן היה מיום ברא אלקים אדם בכל התורה חוץ מז' מצות.

מותאם ונערך עם השלמת מקורות ע"י בנו יונתן יוסף, מתוך שיחתו השבועית של הרב בצרפתי.

לקבלת השיחה ב M או ב WhatsApp : A0583245820@gmail.com או באתרים לדעת ודרשו

ואין זה שלא שמר התורה כי הפה שאסר הוא הפה שהתיר (כתובות טז, א) ומי שהיה מודיע להם התורה הודיע להם גם כן זה והודיע ליעקב כי ראוי לו שישא שתי אחיות כמו שנאמר לו לאלהיהו להקריב בחוץ.

ואפשר לתרץ שלא היה כאן איסור, וכך אומר הרדב"ז (שו"ת ח"ב סימן תרצו):

אבל לפי הפשט נ"ל שאינה שאלה כלל שהרי העכו"ם אין להם אחוה כלל ואפילו שכפרו בעכו"ם וגייירו, מותרות היו לו דקיימא לן דמן התורה מותר האדם לישא שתי אחיות גיורות אפילו שהן אחיות מן האם ורבנן גורו שלא ישא שתי אחיות מן האם.

ואפילו אם תרצה לומר שהיה נוהר יעקב אפילו מן הדברים שעתידין הדורות האחרונים לגזור עליהם, יודע היה יעקב שלא היו אחיות מן האם אלא מן האב.

[בזה חולק על מה שכתוב בסדר עולם רבה (פרק ב) שאומר שהיו תאומות].

מובא במסכת פסחים (קט"ב):

דרש רב עזרא זימנין א"ל משמיה דרב וזימנין א"ל משמיה דרב (אשי) מאי דכתיב (בראשית כא, ח) ויגדל הילד ויגמל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך ואומר להן איני מברך שיצא ממני ישמעאל אומר לו ליצחק טול וברך אומר להן איני מברך שיצא ממני עשו אומר לו ליעקב טול וברך אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי.

אומר לו למשה טול וברך אומר להם איני מברך שלא זכיתי לייבא לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי אומר לו ליהושע טול וברך אומר להן איני מברך שלא זכיתי לבן דכתיב יהושע בן נון [בספר דברי הימים א (ז.ז) שמונה היחוס של משפחת אפרים עד] נון בנו, יהושע בנו [וליהושע עצמו לא מנה הכתוב בנים] אומר לו לדוד טול וברך אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמר (תהילים קטז, יג) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא:

לכאורה מובא בגמ' שהיה איסור ליעקב לישא שתי אחיות ?

ומתרץ המהר"ל (לעיל):

ואל יקשה לך למה נחשב ליעקב לגנאי מה שנשא ב' אחיות כדאיתא בפרק ערבי פסחים (פסחים קט"ב) שלא ירצה לברך לעתיד מפני שנשא ב' אחיות, אין בזה קשיא, כי זה הוא הגנאי כי לא הותר ליעקב ב' אחיות רק בשביל שלא נתנה התורה לו, וזה ידע יעקב, ומפני שהותר לו דבר כזה בשביל שלא נצטווה, אף על גב שעל ידי רוח הקודש עשה, גנאי הוא, דסוף סוף דבר זה יהיה נאסר כשתנתן התורה, ואם נתנה התורה לא הותר דבר זה ליעקב, שלא מצאנו שיהיה אסור ערוה נדחה.

אמנם אני מפרש באותו מדרש (פסחים קט"ב ע"ב) שלכך לא רצה יעקב לברך מפני שהיה יעקב מוכן לדבר שיהיה נאסר בסוף, שידע יעקב כי ראוי לו ב' אחיות על פי רוח הקודש, וזה קצת גנאי שיהיה מוכן לדבר שיהיה נאסר, ולא כן יצחק, אף על גב שהיה מותר לו גם כן ב' אחיות, כי לא היה מוכן לדבר שיהיה נאסר, וזה הדבר שגרם שלא רצה לברך, ודבר גדול הוא זה, וזה נראה ברור מאוד, וזה עיקר פירוש הדבר כאשר תעמיק בו.

וכן מובא בדעת זקנים, בעלי התוספות (בראשית לז, לה):

וא"כ האיך השבטים נשאו אחיותיהם וגם יעקב היאך נשא שתי אחיות בחייהן. וי"ל כי מאחר שלא נצטוו על התורה אע"פ שידועה ברוח הקדש מה שהיו רוצין היו מקיימין ומה שהיו רוצין היו מניחין.

והא דאמרינן בערבי פסחים שבסעודה של צדיקים לעתיד לבא נותנים כוס של ברכה לברך ליעקב והוא אומר לא אברך מפני שנשאתי שתי אחיות בחייהן אלמא דשלא כהוגן עשה. א"ל דמ"מ הואיל ועתידה תורה איכא קצת עונש בדבר ואפ"ה נשאן אע"ג דאיכא קצת עונש לפי שלא היה רוצה אלא מן הצדקניות ולא מצא בדור צדקניות כמותן וגם אחת מהן לא היתה יכולה להוליד לבדה כל השנים עשר שבטים.

ומתרץ הרדב"ז (לעיל):

והא דאמרינן אמר יעקב לא אברך שנשאתי שתי אחיות שעתידה תורה לאסור אותם מ"מ חסידות הוא להתרחק מהדבר הדומה לאסור מן התורה ולפיכך לא רצה לברך.

ובמדרש תלפיות, [בו נאספו מדרשים ואגדות מהתלמודים, מהזוהר ועוד מהרבי אליהו הכהן, מחבר הספר שבט המוסר] מובא עוד כמה תירוצים איך נשא יעקב אבינו שתי אחיות (ענף יעקב ענין ב אחיות ליעקב):

הרמב"ן ז"ל יעקב היה בחוזה לארץ ועיקר מצות ושמירת התורה דוקא בארץ ישראל ולכן מטעם זה הותרה לעמרם דודתו. והא דלא רצה יעקב לעתיד לברך מטעם שתי אחיות דמכל מקום דבר מגונה היא כמו שתירצו התוספות (סנהדרין נז, ב) ועיין בספר צידה לדרך ענין ארוך גבי עשו.

והלוחות הברית הקשה על תירוץ הרמב"ן שהיה בחוזה לארץ, דהא ידוע זה צורה של יעקב חקוקה בכסא הכבוד וממילא בכל מקום שהוא אפילו בחוזה לארץ כארץ ישראל לגביה.

עוד להרמב"ן ז"ל פ' אחרי מות שהקשה על פסוק ואשה אל אחותה לא תקח לצרור עליה בחייה למה בשאר עריות נאסרה אפילו אחר מיתה אלא טעם איסור ב' אחיות לפי שהם בני אב ואם א', יבואו להתקנאות. ממילא דוקא בחייה שייך קנאה ממילא ברחל ולאה שהיו אוהבין ביותר שהרי מסרה הסימנים, מותר.

אמ"ה מוכרח היה יעקב ליקח שתי אחיות כדי לכלבלב לשטן שלא יקטרג בלידת השבטים הקדושים שבראות שיעקב נושא ב' אחיות אינו נותן דעתו לקטרג כדי לעכב בסוברו שאין דבר טוב יוצא מזווג זה כיון שבא באיסור והוא על דרך עת לעשות לה' הפרו תורתך וענין לוט עם בנותיו ויהודה עם כלתו ועמרם עם דודתו ובעז עם רות ששלחה נעמי במטתו דרך זנות הכל עולה לסגנון אחד שכיון שהיה עתיד לצאת מהם חסר הקדושה, היו עושים כדמיון האיסור כדי לכלבלב לשטן שלא יקטרג.

עוד תירוץ נמצא בליקוטי שיחות (ח"ה):

זה שהאבות קיבלו על עצמם לקיים את כל התורה לפני שניתנה היה חומרא ותוספת הידור, שלכן זה נחשה להם כזכות מיוחדת כמו שנאמר "עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'" ממילא מובן שכאשר החומרא הזו עמדה בסתירה למצוה גמורה שנצטוו עליה הם לא קיימו את החומרא האישית, כיון שתוספת הידור אינה קודמת לחיוב גמור.

והנה בין הוהיריות שהיו מקובלות על האומות היתה חובת העמידה בדיבור, כמו שיעקב עצמו טען לפני לבן: "למה רימיתני", ולבן נאלץ להצטדק ולטעון "לא יעשה כן במקומו".

לפי זה מובן שיעקב אבינו היה חייב לקחת גם את רחל, שהרי סיכמו להתחתן והעבירו סימנים מוסכמים. ואם לא היה עומד בהתחייבותו, היה זה רמיה.

מאד חשוב לעמוד בדיבורו, כמו שכתוב בבבא מציעא (מד, א):

כל המטלטלים קונין זה את זה כיצד משך הימנו פירות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו.

וכן פוסק הרמב"ם (הלכות מכירה פ"ז ה"ח):

הנושא ונותן בדברים בלבד, ראוי לו לעמוד בדבורו ואף על פי שלא לקח מן הדמים כלום ולא רשם ולא הניח משכון. וכל החוור בו בין לוקח בין מוכר אע"פ שאינו חייב לקבל "מי שפרע", הרי זה מחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו.

שבת שלום !